VALENŢE SEMANTICO-STILISTICE ALE TIMPURILOR VERBALE ÎN LIMBA ROMÂNĂ. PERFECTUL INDICATIVULUI

Semantic-Stylistic Valences of the Verbal Tenses in Romanian Language. The Perfect Indicative

Valerica SPORIŞ[1]

Abstract

The lexical and grammar classes develop typical stylistic values according to the semantic content and to the grammar status of each of them, these values are mainly highlighted by the spoken and literary registers. The verbal inflexion is very rich in Romanian and thus the semantic loading and the expressiveness of the verbs are very rich too, ranging from vitality to drama. On the temporal axis which is represented as an imaginary boundless continuous line, the present is placed between the past and the future. The semantic and stylistic deviations which the class of the verbs records are sometimes the result of the writer`s/ speaker`s subjective attitude, the latter takes into account his/her own temporal order and not the sequence of tenses, the reference tenses. The past, as reference tense, records a lot of temporal and aspectual meanings. If the speaker can use the present with a past meaning, some past tenses (the "imperfect" of politeness, the children`s "imperfect", the instantaneous "perfect compus") can replace the present at their turn. Among the perfect tenses, the Romanian "imperfect" has supremacy as regards the semantic and stylistic values.

Keywords: **semantic and stylistic values, deictic, anaphoric, past/perfect, the Indicative Mood.**

Părţile de vorbire dezvoltă valori stilistice tipice în funcţie de conţinutul semantic şi de statutul gramatical specific. Verbul, de exemplu, exprimă procese, acţiuni, evenimente, stări pe care „le plasează temporal şi aspectual"[2], reprezentând principalul mijloc al predicaţiei. Datorită flexiunii verbale extrem de variate în limba română, semantismul şi expresivitatea clasei verbelor sunt ridicate, verbul sugerând dinamism, vitalitate, dar şi dramatism.

Cu intenţia de a avea caracter interdisciplinar, lucrarea de faţă îşi propune să reliefeze un aspect al câmpului semantico-stilistic al verbului românesc: **timpurile perfectului-indicativ**. Categoria gramaticală a timpului se explică prin relaţia existentă între situaţia de comunicare şi forma verbală prin care se redă acţiunea/evenimentul/starea. Timpurile verbale generează valori stilistice prin sensurile particulare pe care acestea le imprimă comunicării; frecvenţa şi cronologia evenimentelor reprezintă criterii de identificare a particularităţilor expresive ale timpurilor verbale[3]. Timpurile perfectului au valenţe semantico-stilistice multiple, în funcţie de conţinutul semantic, de caracteristicile temporale şi aspectuale, de contextul sintactic, situaţional sau de contextul poetic în care apar. În vorbirea afectivă şi în stilul literar-artistic nu există frontiere temporale. În naraţiune, de exemplu, formele trecutului realizează *analepsa*: „Şi

[1] Lector univ.dr., Universitatea „Lucian Blaga", Sibiu

[2] Alina-Paula Nemţuţ, *Modurile nepersonale ale verbului în limba română contemporană*, Oradea, Editura Universităţii, 2011, p. 25.

[3] Vezi Crina Herţeg, *Valori semantico-stilistice ale verbului*, în *Annales Universitatis Apulensis*. Series Philologica, nr. 8/1, Alba Iulia, Editura Universităţii „1 Decembrie 1918", 2007, p. 262.

BDD-A2904 © 2012 Universitatea Petru Maior
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 01:57:06 UTC)

totuşi, dacă n-ar fi fost «povestea» cu Doru… El *a fost* primul băiat pe care l-*am întâlnit* când *am păşit* pe poarta liceului, (…). (…) Eu *urcam* aceleaşi trepte (…). *Îndrăzneam* să mă înscriu la unul dintre cele mai renumite licee (…). *Ştiam* că va fi concurenţă serioasă. (…) *Păşeam* pe treptele liceului şi îmi *simţeam* picioarele tremurând…" (George Şovu, *Declaraţie de dragoste*).

Ideea de temporalitate este exprimată, în principal, prin verb sau adverb. De multe ori, în cadrul enunţului/discursului, mărcile temporale asociate verbului stabilesc timpul de referinţă şi/sau atribuie verbului diverse semnificaţii contextuale. Deşi autorii *GALR* aduc în discuţie doar „prezentul extins"[4], teoretic toate timpurile indicativului pot primi această conotaţie, dacă sunt însoţite de mărci specifice:

a. *imperfectul extins*: „(…) Şi ăla, care o *iubea* fără speranţă, de mult, a luat-o." (Gabriela Adameşteanu, *Dimineaţă pierdută*);

b. *perfectul simplu extins*: „(…) *zăcu* neruşinat trei ani şi 7 luni pe tronul Moldovei (…)." (N. Bălcescu, *Românii supt Mihai-Voievod Viteazul*);

c. *perfectul compus extins*: „ –Tată, atâţia ani l-*ai ţinut* (…)." (Petre Ispirescu, *Prâslea cel voinic şi merele de aur*); „… *Au trecut* mulţi ani la mijloc." (I. L. Caragiale, *Două loturi*);

d. *mai-mult-ca-perfectul extins*: „(…) şi toată viaţa *trebuise* s-o ducă în cârcă."; „(…) toată viaţa lor *jucase* pocăr, (…)." (Gabriela Adameşteanu, *Dimineaţă pierdută*).

Cu valoare semantică iterativă se pot utiliza toate formele de trecut ale indicativului (inclusiv perfectul simplu, nemenţionat de *GALR*[5]):

a. *imperfectul iterativ*: „Bătrânelul *se plimba*, regulat (…)." (I. L. Caragiale, *Două loturi*); „(…) joia după-masa, pe la cinci, *pleca* la pretinile ei, la pocăr. Făcea cu rându, o dată pe lună îi *venea* şi lu madam Ioaniu *rându* (…). (Gabriela Adameşteanu, *Dimineaţă pierdută*);

b. *perfectul simplu iterativ*: „(…) îşi mai *aruncă* ochii o dată prin grajd şi, (…), se duse şi la dânsul; (…)." (Petre Ispirescu, *Tinereţe fără bătrâneţe şi viaţă fără de moarte*); „După aceea *sorbocăi* de câteva ori din supa (…)." (Duiliu Zamfirescu, *Tănase Scatiu*);

c. *perfectul compus iterativ*: „*Am servit* regulat patriei, (…)." (I. L. Caragiale, *Baioneta inteligentă*); „(…) – l-*a* tot *văzut* pe urmă la televizor (…)." (Gabriela Adameşteanu, *Dimineaţă pierdută*); „*S-a trezit* de nenumărate ori ascultând urletele crivăţului (…)." (Al. Andrei, *Zăpezile iubirii*, I);

d. *mai-mult-ca-perfectul iterativ*: „De câteva ori, când *plecase* de la poarta liceului (…), îi *lăsase* pe însoţitori într-o stare de confuzie (…)."; „De mai multe ori *se uitase* cu discreţie (…)." (Al. Andrei, *Zăpezile iubirii*, I).

Ideea de „proximitate"[6] este redată prin mărci temporale de genul: *imediat ce, îndată ce, cum, tocmai, abia* ş.a.:

a. *imperfectul de proximitate*: „Cum ***ajungea*** în clasă şi o ***vedea*** pe Laura, *nu-i* mai *păsa* şi *nu se* mai *temea* de nimic." (Al. Andrei, *Zăpezile iubirii*, I); „(…) Marc tocmai ***se***

[4] *Gramatica limbii române* [*GALR*], *I*, Bucureşti, Editura Academiei Române, 2005, p. 408-409.
[5] Ibidem, p. 418, 427, 437.
[6] Ibidem.

BDD-A2904 © 2012 Universitatea Petru Maior
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 01:57:06 UTC)

pregătea să plece (…), <u>când</u> *pică* Şerban cu vestea neaşteptată (…)." (Al. Andrei, *Zăpezile iubirii*, II);

b. *perfectul simplu de proximitate*: „(…) <u>îndată ce</u> ***dete*** bacalaureatul şi ***se înrolă*** ca voluntar, *se aşeză* în pensiune (…)." (I. L. Caragiale, *Groaznica sinucidere din strada Fidelităţii*); „<u>De îndată ce</u> ***se auziră*** clopotele cailor, slugile *ieşiră* (…)." (Duiliu Zamfirescu, *Tănase Scatiu*); „<u>Îndată ce</u> ***ajunse*** în birou, îl *chemă* pe omul său de încredere (…)." (Al. Andrei, *Zăpezile iubirii*, I);

c. *perfectul compus de proximitate*: <u>Cum</u> ***a dat*** cu ochii de Şerban, *nu s-a* mai *putut* stăpâni."; „(…) <u>de îndată ce</u> ***şi-a aruncat privirea*** spre măsuţă (…), *a avut senzaţia* unei descoperiri (…)." (Al. Andrei, *Zăpezile iubirii*, I);

d. *mai-mult-ca-perfectul de proximitate*: „Cu Vasilica *se însurase* <u>imediat după ce</u> ***terminase*** armata şi ***se angajase*** ca portar (…)."; „<u>Abia</u> ***scosese*** borcanul (…) şi-l ***pusese*** în faţa lui (…), <u>când</u> *observă* că cineva se apropie (…)." (Al. Andrei, *Zăpezile iubirii*, I).

Numeroase valori expresive se obţin prin substituirile modale, temporale sau aspectuale. Perfectul indicativului are multiple valenţe semantico-stilistice graţie diversităţii formelor verbale care îl exprimă.

1. ***Imperfectul*** *prototipic* este marcat prin trăsăturile: [+Anterioritate faţă de t_0], [+Simultaneitate faţă de t_t], [-Perfectiv], [+Real]. Având caracter durativ: „(…) filmul (…) care *rula*, <u>fără întrerupere</u>, <u>de câteva săptămâni</u> (…)." (Al. Andrei, *Zăpezile iubirii*, I), imperfectul este considerat atât „prezent al trecutului"[7] (face referire la acţiuni/evenimente/stări trecute, însă resimţite intens în prezent), cât şi „viitor al trecutului"[8] (păstrează acţiunea/evenimentul/starea în trecut, dar deschide şi perspectiva pentru alte acţiuni/evenimente/stări).

Imperfectul, asemenea prezentului, se întrebuinţează frecvent în descrieri şi naraţiuni, cu atât mai mult în „descrieri narativizate"[9]:

a. *Imperfectul descriptiv*[10] este un timp contemplativ, pitoresc. Acesta se poate actualiza ca:

- *imperfect pictural*[11], specific tabloului: „Viscolul *sporea* în intensitate. Din când în când rafale scurte şi repezi *izbeau* în ferestrele claselor (…). Un curent subţire şi tăios de aer îi *pişca* în obraz (…)." (Al. Andrei, *Zăpezile iubirii*, I);

- *imperfect al evocării*/timp al „evocărilor concrete"[12], creând impresia de lucru văzut, simţit profund: „Sub cerul cenuşiu de toamnă (…) spânzurătoarea nouă şi sfidătoare (…) *întindea* braţul cu ştreangul spre câmpia neagră (…). Supravegheaţi de un caporal scund,

[7] Eugen Câmpeanu, *Stilistica limbii române. Morfologia*, Cluj-Napoca, Editura Quo Vadis, 1997, p. 98; Tudor Vianu, *Structura timpului şi flexiunea verbală*, în *Studii de stilistică*, Bucureşti, Editura Didactică şi Pedagogică, 1968, p. 72; *GALR*, *I*, *ed. cit.*, p. 433, 439.
[8] Eugen Câmpeanu, *op. cit.*, p. 102.
[9] Mihaela Mancaş, *Tablou şi acţiune*, Bucureşti, Editura Universităţii, 2005, p. 83.
[10] Tudor Vianu, *Problema stilistică a imperfectului*, în *Arta prozatorilor români*, Bucureşti, Editura Albatros, 1977, p. 393; *GALR*, *I*, *ed. cit.*, p. 402, 428; Mihaela Mancaş, *op. cit.*, p. 88 ş.a.
[11] *GALR*, *I*, *ed. cit.*, p. 429.
[12] Tudor Vianu, *Problema stilistică a imperfectului*, în *Arta prozatorilor români*, p. 390, 392.

BDD-A2904 © 2012 Universitatea Petru Maior
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 01:57:06 UTC)

(…) doi soldaţi bătrâni *săpau* groapa (…). Din rana pământului groparii *zvârleau* lut galben, lipicios...” (Liviu Rebreanu, *Pădurea spânzuraţilor*);

- *imperfect portretistic* (în prozopografie şi în etopee): „Părul lui *nu era* nici negru, nici galben, nici castaniu; (…). *Nu era* nici cârn, nici năsos, şi urechile le-*avea* potrivite. *Nu era* nici mare, nici mic, (…). Afară de astea, *nu era* nici bun, nici rău, (…).” (I. L. Caragiale, *Broaşte… destule*); „Ogotai Becr *n-avea* mai mult de treizeci de ani. Vârtos la trup (…), *stăpânea* un ales meşteşug (…). Ochii piezişi, (…), *păreau* adormiţi; dar în ceas de primejdii *fulgerau* (…). (…) *avea* picioarele încârjoiate (…).” (Dumitru Almaş, *Vânătoarea lui Dragoş*).

b. *Imperfectul narativ* conferă acţiunii/evenimentului/stării un aspect durativ: „Pe vremea aceea Moldova *era* pământ al năvălirilor. *Veneau* tătarii şi-i *pârjoleau* până şi iarba. *Erau arse* satele şi cetăţile. Oamenii *erau legaţi* cu juvăţul de gât (…).” (Eusebiu Camilar, *Stejarul din Borzeşti*). Imperfectul realizează fără dificultate monorima în poezia epică populară: „Domnul o *privea* / Şi *se-nveselea* / Şi astfel *grăia*: / (…).” (*Monastirea Argeşului*); „Şi pe iarbă cum *şedea*, / Mândră masă-şi *întindea* / Şi tot bea şi *vesela* / Şi din gură-aşa *zicea*” (*Toma Alimoş*).

c. *Imperfectul de deschidere*[13] stabileşte deseori legătura afectivă cu cititorul: „*Era* în 1352. Toamnă. *Îngălbenea* frunza, poleind cu aur codrii.” (Dumitru Almaş, *Vânătoarea lui Dragoş*); „*Era* o zi de toamnă timpurie. Aurul soarelui *curgea* pe aleile parcului (…). *Adia* o boare mângâietoare de vânt (…).” (Al. Andrei, *Zăpezile iubirii*, I) sau îl introduce în lumea basmului: „*Era* odată un împărat puternic şi mare şi *avea* (…) o grădină frumoasă (…).” (Petre Ispirescu, *Prâslea cel voinic şi merele de aur*); „*Era* odat-un împărat ş-*avea* trei fete şi *erau* aşa de frumoase, de la soare te *puteai* uita, da’ la dânsele ba.” (Mihai Eminescu, *Călin Nebunul*).

Ca *imperfect al încadrării*, îl regăsim, de exemplu, la Duiliu Zamfirescu. Majoritatea capitolelor din romanul *Tănase Scatiu* se deschid cu această formă verbală: „(…) *înainta* trăsura cu greu.”; „(…) *sta* conu Dinu Murguleţ (…)”; „(…) Tănase *se deştepta* şi *începea* (…).”; „Tincuţa *iubea* pe Mihai de mult.”; „*Veneau* sărbătorile Crăciunului, şi cu ele *se apropia* sosirea (…).”; „La Scatiu acasă *erau pregătite* două mese: (…).”; „Dar Tincuţa *era* fericită.”; „(…) Mihai cu soră-sa şi cumnatu-său *călătoreau* (…).”.

d. *Imperfectul amintirii*[14] evocă nostalgia vremurilor trecute care rămân vii în amintirea naratorului/personajului: „Cum nu se dă scos ursul din bârlog (…), aşa *nu mă dam* eu dus din Humuleşti în toamna anului 1855, (…).” (Ion Creangă, *Amintiri din copilărie*).

e. *Imperfectul visării/imperfectul oniric*[15] proiectează acţiunea/evenimentul/starea în imaginar: „Odihnea Baba-Novac / La umbra unui copac, / Şi prin vis el tot *vedea* / Pe feciorul său Gruia.” (*Novac şi corbul*); „ –(…) astă-noapte am visat că *plecai* (…).” (Duiliu Zamfirescu, *Tănase Scatiu*); „Peste noapte s-a trezit în urma unui vis, un adevărat coşmar, în care *se făcea* că mârlanul de Marc Aureliu (…).” (Al. Andrei, *Zăpezile iubirii*, I).

[13] *GALR*, *I*, *ed. cit.*, p. 426, 430.
[14] Tudor Vianu, *Problema stilistică a imperfectului*, în *Arta prozatorilor români*, p. 393-394.
[15] Dumitru Irimia, *Introducere în stilistică*, Iaşi, Editura Polirom, 1999, p. 152.

BDD-A2904 © 2012 Universitatea Petru Maior
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 01:57:06 UTC)

Dacă vorbitorul se poate exprima la prezent privind înspre trecut, timpurile *trecutului* pot substitui, la rândul lor, *prezentul* sau *viitorul.*

A. *Imperfectul* substituie *prezentul* indicativului:

a. *Imperfectul de actualitate*, însoţit de indici temporali ai prezentului („acum"): „(…) Ştefan Tomşa, care acum *cârmuia* ţara, dar Alexandru Lăpuşneanul (…) *se întorna* acum (…)." (Costache Negruzzi, *Alexandru Lăpuşneanul*); „Acum *era* bucuros, fiindcă Ioana venise să-l ia acasă." (George Şovu, *Declaraţie de dragoste*).

b. *Imperfectul infantil*[16]/*imperfectul jocului*[17], caracteristic limbajului copiilor, semn al imaginaţiei şi al afectivităţii: ***Ziceam*** *că tu* ***erai*** *tata*… Chiar şi adulţii se transpun în lumea imaginară creată de copii în cadrul jocului: ***Ziceam*** *că tu* ***mergeai*** *la grădiniţă şi eu la serviciu*!

c. *Imperfectul politeţii*/al *modestiei*[18]/al *atenuării*[19]/al *sfielii*[20]: „ –Şerb, iartă-mă, (…). *Vroiam* să te rog să fii atât de amabil (…) şi să-i transmiţi ceva lui Marc…" (Al. Andrei, *Zăpezile iubirii*, II). O oarecare reţinere din partea personajului feminin de a nu-l deranja pe interlocutor este redată prin forma de imperfect.

d. *Imperfectul de atitudine*[21] [pe care noi îl delimităm de *imperfectul modestiei*]: „ (…) Scatiu urmă indiferent: –*Ţineam* să ştiu dacă ai vreun interes… – Iu am interes, mă rog, cum să n-am…" (Duiliu Zamfirescu, *Tănase Scatiu*). Aici, forma de imperfect exprimă o atitudine peiorativă, de superioritate din partea personajului principal, opusă „politeţii".

B. *Imperfectul substituie viitorul*, aflându-se în relaţie de posterioritate faţă de alte forme verbale la perfect: „(…): în vacanţa Crăciunului venea ministrul de interne în inspecţie şi trebuia primit în gazdă (…). Toţi deputaţii şi senatorii districtului fuseseră unanimi să lase o asemenea cinste pe seama lui Scatiu: (…), fiecare se scăpa de răspundere (…), şi în acelaşi timp erau siguri că ministrul ***era*** bine primit." (Duiliu Zamfirescu, *Tănase Scatiu*).

a. *Imperfectul de perspectivă*/*de ruptură*[22], variantă temporală la concurenţă cu *viitorul în trecut*, creează operei literare un final deschis: „Trei ani mai târziu ***izbucnea*** cel de-al doilea război mondial. Timpul *nu* mai *avea răbdare*." (Marin Preda, *Moromeţii*).

Timpurile trecutului se pot substitui în anumite contexte, dezvoltând sensuri particulare, cu prioritate în limba vorbită şi în beletristică.

C. *Imperfectul* substituie *perfectul* indicativului, de regulă, în creaţii populare: „Când la gazdă el *sosea*, / Ce *vedea* şi ce-*auzea*?" (*Jianul*).

2. ***Perfectul simplu*** plasează acţiunea într-un trecut apropiat de momentul enunţării: [+Anterioritate faţă de t_0], [+Perfectiv], [+Real]: „Azi-noapte, (…) Porţia *scoase*

[16] *GALR*, *I*, *ed. cit.*, p. 430.
[17] *Gramatica de bază a limbii române* [*GBLR*], Bucureşti, Editura Univers Enciclopedic Gold, 2010, p. 254.
[18] Iorgu Iordan, *Stilistica limbii române*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică, 1975, p. 134; Tudor Vianu, *Problema stilistică a imperfectului*, în *Arta prozatorilor români*, p. 386 (notă de subsol); *GALR*, *I*, *ed. cit.*, p. 432 ş.a.
[19] *GBLR*, *ed. cit.*, p. 254.
[20] Dumitru Irimia, *op. cit.*, p. 95.
[21] *GALR*, *I*, *ed. cit.*, p. 432.
[22] Ibidem, p. 427-428.

BDD-A2904 © 2012 Universitatea Petru Maior
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 01:57:06 UTC)

gămăliile la o duzină de cutii mari cu chibrituri şi le *aruncă* (…). (…) sărmana fată *se aşează* la masă şi *scrise* (…)." (I. L. Caragiale, *Groaznica sinucidere din strada Fidelităţii*); „(…) azi *vorbişi* şi tu cu El" (Mircea Dinescu, *Apelul de seară*). Acest „trecut recent" poate reda precipitarea, dinamismul acţiunii sau poate constitui o particularitate de stil regională, cu funcţie de localizare într-un mediu sociolingvistic şi geografic (Oltenia, Banat, Crişana). Uneori exprimă o atitudine de dispreţ, de indiferenţă sau de ironie din partea vorbitorului: ***Venişi*** *şi tu la cules roadele...*

Perfectul simplu nu este un timp prolific din punctul de vedere al valenţelor temporal-aspectuale, deoarece are caracter punctual, momentan.

a. Cea mai cunoscută valoare a perfectului simplu este cea de „temps du récit" – *perfectul narativ/timp narativ ficţional*[23]: „Vorbind, *trecu* lângă stâlpul de brad (…). *Examină* groapa (…) *apucă* cu amândouă mâinile funia (…). (…) *dădu drumul* ştreangului (…). Mai *stătu* acolo câteva clipe (…), apoi deodată *merse* drept (…)." (Liviu Rebreanu, *Pădurea spânzuraţilor*).

În proza sa, N. Bălcescu evidenţiază prin perfect simplu (alături de prezent) faptele de vitejie ale domnitorului român, în contrast cu statutul de învins al duşmanului, relevat de acţiuni exprimate îndeosebi prin mai-mult-ca-perfect: „Mihai, (…), prevăzând toate şi luând toate măsurile cerute de împregiurări (…), cum ***prinse*** acea veste, ***socoti*** a nu mai întârzia şi ***purcese*** în contra ambilor vrăjmaşi (…)." / „Împărăţia turcească *începuse* a apune din culmea mărirei (…)."; „(…) asupra turcilor, care abia *apucaseră* a ieşi din cetate (…)." (N. Bălcescu, *Românii supt Mihai-Voievod Viteazul*). Exemplul oferit vine să contrazică opinia lui Dumitru Irimia, conform căreia perfectul simplu este ocurent în naraţiunile obiective, în timp ce imperfectul narativ este un timp al subiectivităţii[24]. La N. Bălcescu sentimentul patriotic este criteriul valorizării, deci un act subiectiv.

b. Perfectul simplu este forma preferată pentru verbele *dicendi*: „ –Atunci – *zise* doamna schimbând bine faţa – atunci sunt pierdută… (…) –Sunt cusute în căptuşala corsajului, *zise* doamna tot mai îngrijată. (…) –Asta însemnează – *răspunse* cu multă volubilitate vizitatorul – că dantelele (…)." (I. L. Caragiale, *Poveste de contrabandă*).

c. *Perfectul rememorării* apropie afectiv evenimentul/starea de momentul enunţării: „Când *împlini* vârsta de şase ani, alt eveniment straniu îi *zgudui* sufletul… Doamna Bologa, (…), *se sfătui* îndelung cu protopopul (…) şi *căzură de acord* (…)." (Liviu Rebreanu, *Pădurea spânzuraţilor*).

3. *Perfectul compus* *prototipic* redă acţiuni/evenimente încheiate, stări trecute, privindu-le din perspectiva prezentului: [+Anterioritate faţă de t_0], [+Perfectiv], [+Real]. Faptul petrecut este irevocabil: „ –A! voi m-*aţi călugărit*, striga Lăpuşneanul (…). (…) –Oh! m-*aţi otrăvit*, nelegiuiţilor! (…) –*S-au dus* şi m-*au lăsat*! m-*au lăsat* cu voi!" (Costache Negruzzi, *Alexandru Lăpuşneanul*).

a. Însoţit de determinări temporale, perfectul compus primeşte diverse conotaţii:

[23] *GBLR*, *ed. cit.*, p. 252.
[24] Dumitru Irimia, *op. cit.*, p. 210-211.

BDD-A2904 © 2012 Universitatea Petru Maior
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 01:57:06 UTC)

- *perfectul îndepărtat* – însoţit de mărci adverbiale de genul: *odinioară, cândva, odată, pe vremuri* ş.a.: „ (…) se pare că şi mamiţa *a avut* odinioară multă slăbiciune de « boboci ».” (I. L. Caragiale, *Groaznica sinucidere din strada Fidelităţii*);

- *perfectul recent*[25] – însoţit de mărci care apropie acţiunea de momentul enunţării: „Azi dimineaţă, întreagă strada Fidelităţii *a fost* viu emoţionată (…).” (I. L. Caragiale, *Groaznica sinucidere din strada Fidelităţii*); „ –(…) Nu doar acum câteva ore tot dumneata *ai sfătuit* să intrăm cât mai repede (…)?” (Gabriela Adameşteanu, *Dimineaţă pierdută*).

b. *Perfectul compus narativ* are conotaţiile unui imperfect (subiectivitate, afectivitate)[26]: „Moşnegii *s-au ciondănit* cât *s-au* mai *ciondănit* şi, cât erau ei de îngrijiţi, despre ziuă *au adormit*. Iară purcelul atunci *s-a suit* binişor pe laiţă, *a spart* o fereastră de bărdăhan şi, (…), *s-au făcut* că două suluri de foc, (…). (…) Tot în acea vreme, şi la împărăţie straşnică zvoană *s-a făcut*, şi însuşi împăratul cu sfetnicii săi, (…), grozav *s-au spăriet*, şi (…), *a făcut sfat* şi *a găsit cu cale* să deie fata după feciorul moşneagului şi de îndată *a* şi *trimis*-o.” (Ion Creangă, *Povestea Porcului*).

c. *Perfectul cauzalităţii* redă o acţiune/stare care provoacă altă acţiune/stare, într-o relaţie de tip cauză → efect/consecinţă: „***A fost*** atât de şocată, încât *a rămas* fără glas!” (Gabriela Adameşteanu, *Dimineaţă pierdută*).

Utilizarea prototipică a unui timp verbal se ramifică în mai multe ipostaze sau dimensiuni secundare, conotative, ajungându-se la substituiri modale/temporale/aspectuale.

A. *Perfectul compus* substituie *prezentul* indicativului:

a. *Perfectul compus instantaneu* exprimă un proces spontan, rapid, anticipând acţiunea. Prin înlocuirea prezentului cu o formă de perfect compus, aspectul imperfectiv al prezentului este anihilat: „*A intrat* chiar acum pe poarta liceului.” (George Şovu, *Declaraţie de dragoste*). Sunt susceptibile să admită această conotaţie verbele care exprimă acţiuni momentane.

B. *Perfectul compus recent* substituie *perfectul simplu*, în exprimarea actuală din anumite zone geografice ale ţării noastre (Transilvania, Moldova), deoarece perfectul simplu este perceput deseori ca formă verbală regională.

C. *Perfectul compus* substituie *viitorul*: *Îţi mai adresez o singură întrebare şi apoi* ***ai scăpat*** *de mine*. Prin astfel de enunţuri, locutorul risipeşte orice urmă de îndoială cu privire la săvârşirea acţiunii ulterioare. În enunţuri interogative însă, alături de o formă de viitor popular, îşi modifică sensul: „ –*A venit* nebunul?... (…) –Ei, şi?... Ce-***am câştigat*** dacă ţi-oi spune?” (Duiliu Zamfirescu, *Tănase Scatiu*). Personajul nu are intenţia de a răspunde provocării, considerând că situaţia ar rămâne neschimbată.

[25] *GALR*, *I*, *ed. cit.*, p. 418.
[26] Mihaela Mancaş, *Limbajul artistic românesc modern. Schiţă de evoluţie*, Bucureşti, Editura Universităţii, 2005, p. 83-84.

BDD-A2904 © 2012 Universitatea Petru Maior
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 01:57:06 UTC)

4. *Mai-mult-ca-perfectul* reprezintă perspectiva preteritală a trecutului[27] – timp de relaţie/anaforic: [+Anterioritate faţă de t_t], [+Perfectiv], [+Real]: „Dar aceasta s-a întâmplat în 1929, iar eu ***întâlnisem*** pe Maitreyi cu cel puţin zece luni mai înainte." (Mircea Eliade, *Maitreyi*).

De regulă, această formă verbală este utilizată în naraţiuni – *mai-mult-ca-perfectul narativ*, actualizându-se cu mai multe sensuri derivate:

a. *Mai-mult-ca-perfectul anteriorităţii cronologice*[28] este sesizabil în orice perioadă literară: „Tănase istorisi, în fine, ce i *se întâmplase* pe drum, cum *lăsase* pe vizitiu în noroi, (…)." (Duiliu Zamfirescu, *Tănase Scatiu*); „Acum numai Ruxanda *rămăsese* din familia lui Petru Rareş, şi (…) boierii ucigaşi o *hotărâseră* a fi soţie un oarecărui (…), pre care ei îl *aleseseră* de domn." (Costache Negruzzi, *Alexandru Lăpuşneanul*); „Marc *se urcase* pentru prima oară într-un automobil. *Călătorise* de mai multe ori cu autocarul (…). (…). I *se spusese* la plecare că a avut loc un accident unde *fusese* implicat (…) şi-l *rugaseră* să meargă (…)." (Al. Andrei, *Zăpezile iubirii*, II).

b. *Mai-mult-ca-perfectul încadrării*[29] este ocurent în părţile introductive ale naraţiunii. De exemplu, toate cele patru părţi ale nuvelei *Alexandru Lăpuşneanul* debutează temporal cu această formă verbală: „Iacov Eraclid, poreclit Despotul, *perise* ucis de buzduganul lui Ştefan Tomşa (…)."; „Tomşa, (…), *fugise* în Valahia şi Lăpuşneanul *nu întâlnise* nici o împiedicare în drumul său."; „De cu seară, *se făcuse de ştire* tuturor boierilor (…)."; „Patru ani *trecuseră* de la scena aceasta, în vremea cărora Alexandru-vodă (…) *nu* mai *tăiese* nici un boier." (Costache Negruzzi). Această formă verbală apare şi la scriitorii moderni: „În primăvara anului 1916, (…) *luasem parte*, (…), la fortificarea văii Prahovei, (…)." (Camil Petrescu, *Ultima noapte de dragoste, întâia noapte de război*).

c. *Mai-mult-ca-perfectul cauzalităţii/al anteriorităţii cauzale*[30]: „Apoi tăcu brusc. Privirea lui ***se oprise*** asupra spânzurătoarei (…)." (Liviu Rebreanu, *Pădurea spânzuraţilor*); „(…), Marc avu în prima clipă o strângere de inimă. Frumuseţea tulburătoare a Dianei ***lăsase*** o dâră în mintea şi în sufletul lui." (Al. Andrei, *Zăpezile iubirii*, I)[31].

d. *Mai-mult-ca-perfectul retrospecţiei*[32] configurează al doilea plan retrospectiv, asociindu-se în enunţ cu altă/alte formă/forme ale trecutului: „Pe aleea de pe marginea lacului, mergeau alături (…) Marc şi Diana. Paşii lor (…) dovedeau că tinerii se aflau deopotrivă sub imperiul emoţiei. Marc, elev (…), ***rămăsese*** (…) blocat de întâlnirea neaşteptată (…). De altfel, ***nu se scurseseră*** nici trei săptămâni de când ea ***se transferase*** în liceul lor şi, (…), îi ***zăpăcise*** (…) pe toţi băieţii (…)." (Al. Andrei, *Zăpezile iubirii*, I).

[27] Tudor Vianu, *Structura timpului şi flexiunea verbală*, în *Studii de stilistică*, p. 75.
[28] Idem, *Mai mult ca perfectul şi tehnica naraţiunii*, în *Arta prozatorilor români*, p. 409, 410.
[29] Ibidem, p. 398-399.
[30] Ibidem, p. 409.
[31] Fenomenul cauzalităţii poate fi extins şi la nivelul discursului eseistic. A se vedea demonstraţia cu referire la discursul eseistic al lui Nichita Stănescu: „În interiorul ordinii temporale se manifestă relaţii cauzale (…)." (Luminiţa Chiorean, *Eseul stănescian. Configurare poetică*, Târgu-Mureş, Editura Universităţii „Petru Maior", 2007, p. 47).
[32] *GBLR*, *ed. cit.*, p. 249.

BDD-A2904 © 2012 Universitatea Petru Maior
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 01:57:06 UTC)

Într-un text poetic, ne poate surprinde *mai-mult-ca-perfectul contrasecvențial*[33]. De exemplu, în *Balada vechii spelunci*, Rodica Zafiu observă că după o suită de verbe la imperfect apar două forme de mai-mult-ca-perfect care nu întregesc informația cu date anterioare, ci recuperează un gol generat de un salt temporal sau de o schimbare de perspectivă: „De unde *răsărise* printre noi? / Nici unul *nu*-l *văzuse* la intrare." (Al. Philippide)[34]. Este un caz inedit de „condensare a limbajului", conducând astfel „la ambiguizare şi contribuind, implicit, la poeticitatea mesajului"[35].

Spre deosebire de alte forme de trecut ale indicativului, *mai-mult-ca-perfectul* este rar substituibil.

A. *Mai-mult-ca-perfectul* înlocuieşte *perfectul compus*:

a. *Mai-mult-ca-perfectul modestiei*, consecință a manifestării unei atitudini de inferioritate din partea emițătorului: „– Ce te-aduce? –Păi, ce să m-aducă; ia mai *venisem* după nişte parale…" (Duiliu Zamfirescu, *Tănase Scatiu*).

Pe axa temporalității, reprezentată imaginar ca o linie continuă, prelungită la infinit, prezentul este situat, firesc, între trecut şi viitor. Devierile semantico-stilistice pe care le înregistrează clasa verbelor rezultă deseori din atitudinea subiectivă a vorbitorului/scriitorului, care nu mai ține seama de concordanța timpurilor verbale, de timpul de referință, ci de propria ordine temporală.

Bibliografie critică

*** *Gramatica limbii române*, *I-II*, Bucureşti, Editura Academiei Române, 2005/2008.

*** *Gramatica de bază a limbii române*, Bucureşti, Editura Univers Enciclopedic Gold, 2010.

Arhire, Mona, *Valențele expresive ale concentrării limbajului*, Braşov, Editura Universității „Transilvania", 2011.

Câmpeanu, Eugen, *Verbul*, în *Stilistica limbii române. Morfologia*, Cluj-Napoca, Editura Quo Vadis, 1997, p. 87-129.

Chiorean, Luminița, *Eseul stănescian. Configurare poetică*, Târgu-Mureş, Editura Universității „Petru Maior", 2007.

Constantinescu Dobridor, Gh., *Verbul. Valori de întrebuințare*, în *Morfologia limbii române*, Bucureşti, Editura Vox, 1996, p. 259-262.

Dimitriu, Corneliu, *Tratat de gramatică a limbii române. Morfologia*, Iaşi, Institutul European, 1999.

Herțeg, Crina, *Valori semantico-stilistice ale verbului*, în *Annales Universitatis Apulensis*. Series Philologica, nr. 8, tom 1, Alba Iulia, Editura Universității „1 Decembrie 1918", 2007, p. 257-263.

[33] Rodica Zafiu, *Narațiune şi poezie*, Bucureşti, Editura Bic All, 2000, p. 227-228.
[34] Ibidem.
[35] Mona Arhire, *Valențele expresive ale concentrării limbajului*, Braşov, Editura Universității „Transilvania", 2011, p. 113.

BDD-A2904 © 2012 Universitatea Petru Maior
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 01:57:06 UTC)

Iordan, Iorgu, *Fenomene morfologice. Verbul*, în *Stilistica limbii române*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică, 1975, p. 127-153.
Irimia, Dumitru, *Introducere în stilistică*, Iaşi, Editura Polirom, 1999.
Idem, *Morfo-sintaxa verbului românesc*, Iaşi, Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza", 1997.
Mancaş, Mihaela, *Limbajul artistic românesc modern. Schiţă de evoluţie*, Bucureşti, Editura Universităţii, 2005.
Idem, *Tablou şi acţiune*, Bucureşti, Editura Universităţii, 2005.
Nemţuţ, Alina-Paula, *Modurile nepersonale ale verbului în limba română contemporană*, Oradea, Editura Universităţii, 2011.
Vianu, Tudor, *Contribuţii la stilistica verbului*, în *Arta prozatorilor români*, Bucureşti, Editura Albatros, 1977, p. 379-410.
Idem, *Studii de stilistică*, Bucureşti, Editura Didactică şi Pedagogică, 1968.
Zafiu, Rodica, *Naraţiune şi poezie*, Bucureşti, Editura Bic All, 2000.

BDD-A2904 © 2012 Universitatea Petru Maior
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 01:57:06 UTC)